

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Пилипенко Олени Миколаївни
на тему «Основи методики розслідування незаконної порубки лісу»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
зі спеціальності 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (081 - Право)

Незаконна порубка лісу та торгівля незаконно здобутою деревиною є однією з найприбутковіших галузей бізнесу в світі. В Україні названі види кримінального бізнесу також дуже розвинуті. На сьогоднішній день незаконна порубка лісу одна з найбільш актуальних проблем української держави. Дуже потерпають від незаконної порубки лісу українські Карпати, які відносяться до пралісів – природних лісів, які не зазнали безпосереднього впливу людської діяльності людини в ході свого розвитку. Вони мають важливу природоохоронну, наукову, етичну та господарську цінність. Українські праліси та ліси є місцями проживання значної кількості видів рідкісних тварин і рослин, які занесені до Червоної книги України, і отже, є всеєвропейською та світовою цінністю. Про необхідність стовідсоткової, повної охорони пралісів зазначено у міжнародній Рамочній конвенції по захисту і сталому розвитку Карпат, у Всеєвропейській стратегії збереження біологічного і ландшафтного різноманіття, частина українських пралісів входить до міжнародної спадщини ЮНЕСКО «Букові ліси Карпат і стародавні ліси Німеччини».

Невідповідність українського природоохоронного законодавства вимогам європейського природоохоронного законодавства у відношенні охорони лісів та пралісів призводить до швидкого і варварського їх знищення, навіть, в об'єктах природно-заповідного фонду України – заповідниках, національних природних парках, регіональних ландшафтних парках, заказниках, заповідних урочищах і навіть у буферній зоні міжнародної спадщини ЮНЕСКО.

На виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, ратифікованої Україною 07.04.2004 р. та Протоколу про стале управління лісами до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, ратифікованої Україною 16.10.2012 р. в частині охорони пралісів Верховною Радою України до низки нормативно-правових актів було внесено відповідні зміни, зокрема, до санкції ст. 246 Кримінального кодексу України було запроваджено більш жорстку відповідальність. Таким чином, законодавець вживає швидких і дієвих заходів щодо збереження лісів, як всеєвропейської та світової спадщини.

Аналіз практики роботи підрозділів Національної поліції України свідчить про наявність значних труднощів під час виявлення, документування та розслідування злочинів цієї категорії. Крім того, аналіз криміналістичної літератури свідчить про відсутність у межах сучасної криміналістичної науки окремої методики розслідування незаконної порубки лісу, хоча проблематика розслідування екологічних злочинів, а також злочинів, які вчиняються проти

довкілля, неодноразово привертала увагу науковців.

Зважаючи на викладене, необхідно відзначити, що представлена на рецензування дисертація є своєчасною, актуальною та спрямована на вирішення важливого теоретико-прикладного завдання.

Актуальність вказаної дисертації додатково підтверджується й тим, що вона виконана відповідно до п. 7.22 переліку Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 рр., затверджених наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275 та Плану науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка (затвердження теми роботи - протокол № 5 від 22 грудня 2015 р., засідання Вченої Ради Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка). Тему дисертації також зареєстровано Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 927, 2015 р.).

Зміст дисертації є достатньо обґрунтованим та достовірним. Наукові положення, висновки та рекомендації відповідають проблематиці дослідження та базуються на сучасних досягненнях криміналістики, кримінального процесу, судової експертизи, оперативно-розшукової діяльності, кримінального права, кримінології, тощо, а також власних розробках з використанням об'ємного масиву фактичної інформації.

Докладне вивчення, аналіз та узагальнення значного обсягу вітчизняних та зарубіжних наукових джерел з обраної наукової проблематики дозволило дисертантові визначити дискусійні та недостатньо опрацьовані питання і знайти новий напрямок для власного дослідження. Як наслідок - чітко сформульовані мета, завдання, предмет та об'єкт дисертаційної роботи.

Будова роботи чітка, логічна, аргументована, розділи сформульовані оптимально вдало. Структура дисертації та зміст її положень, що викладені в авторефераті, свідчать про комплексний підхід автора до вирішення поставлених завдань.

Положення дисертаційної роботи ґрунтуються на об'єктивних теоретичних дослідженнях, висновки є достовірно обґрунтованими та базуються на вивченому емпіричному матеріалі.

Слід відзначити досить широку емпіричну базу дисертаційної роботи, яку склали систематизовані статистичні матеріали Управління інформаційної підтримки та координації поліції «102», Головних управлінь Національної поліції в Луганській, Донецькій, Миколаївській, Херсонській, Тернопільській, Закарпатській та Житомирській областях про незаконну порубку лісу за період 2010–2017 рр.; зведені дані вивчення матеріалів 210 кримінальних проваджень щодо розслідування незаконної порубки лісу в Луганській, Донецькій, Миколаївській, Херсонській, Тернопільській, Закарпатській та Житомирській областях та узагальнені результати опитування слідчих (125 респондентів) ГУ НП в Луганській, Миколаївській та Донецькій областях; результати особистих спостережень з використанням власного досвіду роботи дисертанта на посаді адвоката.

Справляє позитивне враження джерельна база роботи (понад 180

джерел). Видання, що включені до списку використаної літератури, свідчать про ґрунтовне опрацювання проблеми й високий рівень наукової підготовки автора.

У результаті дослідження автором сформульовані цікаві і перспективні положення, висновки та рекомендації, які складають наукову новизну роботи, яка полягає в тому, що дисертант на основі сучасних методів пізнання, а також із урахуванням новітніх досягнень правової науки, якісно та ґрунтовно сформував основи методики розслідування незаконної порубки лісу.

Відзначимо, що дисертація О.М. Пилипенко є дійсно першим в Україні комплексним дослідженням, в якому на основі сучасних положень криміналістики, узагальнення результатів судово-слідчої практики, чинного кримінального і кримінального процесуального законодавства вирішено конкретне наукове завдання щодо теоретичного обґрунтування та розробки основ методики розслідування незаконної порубки лісу.

Безпосередньо аналізуючи дисертаційне дослідження необхідно відзначити, що автор доволі ґрунтовно підійшов до аналізу стану теоретичного розроблення проблематики. Зокрема, детально проаналізовано формування та елементний склад криміналістичної характеристики незаконної порубки лісу (с. 33-35). Для правильного розуміння сутності незаконної порубки лісу дисертантом надана детальна кримінально-правова характеристика, що включає об'єкт, суб'єкт, об'єктивний та суб'єктивний боки (с. 26-29). З позитивного боку необхідно відзначити наведення критеріїв для відмежування незаконної порубки лісу як злочину (ст. 246 КК України) від суміжного адміністративного проступку – незаконної порубки та пошкодження дерев і чагарників (ст. 65 КУпАП) (с. 29-31).

Значну увагу, автором приділено аналізу предмету злочинного посягання - деревам та чагарникам, які зростають у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, в заповідниках або на територіях і об'єктах природно-заповідного фонду. Дисертант надав максимально розгорнуту характеристику предмету злочинного посягання, а також навів типові помилки у встановленні предмету злочинного посягання (с. 35-39). Виходячи із предмету представленого дисертаційного дослідження, автор цілком виправдано приділив значну увагу характеристиці лісу, як товару чи продукції (с. 39-40).

Дисертант на підставі аналіз позицій науковців, статистичних даних та матеріалів слідчої практики розслідування незаконної порубки лісу правильно виділив та детально розкрив у структурі їх обстановки такі елементи: просторово-часові (місце, час); природно-кліматичні (метеорологічні); виробничі (які пов'язані із процесами легальної заготівлі деревини та охороною лісів) (с. 40-49).

Аналізуючи способи готування, вчинення й приховування досліджуваних злочинів, автор закономірно приділив багато уваги вивченню усіх аспектів такої протиправної діяльності. Зокрема, позитивно оцінюється висвітлення незаконної порубки лісу, як злочинної господарської діяльності зі специфічним технологічним циклом, яка може вчинятися на підставі

дозвільних документів, з грубими порушеннями правил лісозаготівлі. Окрім цього, дисертант надав відомості про документообіг усіх етапів такого виробничого циклу, що формує уявлення про комплексність дослідження такої злочинної діяльності. Також у вказаному підрозділі особливу увагу було звернуто на унікальні наукові розробки автора щодо класифікації способів готування, вчинення й приховування незаконної порубки лісу, які, на нашу думку, є значним науковим здобутком як у теоретичному, так і у прикладному аспекті (с. 49-63).

Цікавим і достатньо повним, на нашу думку, є викладення комплексу найбільш типових матеріальних та ідеальних слідів, що залишаються у результаті здійснення злочинної діяльності, пов'язаної з незаконною порубкою лісу (с. 63-66).

Під час дослідження сутності та змісту особи злочинця, як одного з головних елементів криміналістичної характеристики таких злочинів, дисертант спочатку охарактеризував наукові результати, які отримано іншими науковцями та виокремив спектр проблем, котрі залишились невирішеними. Через аналіз судової практики довів, що вказаним злочинам властиве вчинення групою осіб, а саме: «віддаленість територій, де проводяться незаконні порубки, трудомісткість дій з реалізації способу незаконної порубки лісу, передбачають необхідність об'єднання зусиль мінімум декількох виконавців, що майже виключає можливість їх вчинення одноосібно» (с. 67-68). Значну практичну цінність має виокремлена автором статистична вибірка осіб, які вчинили злочини досліджуваної категорії (відповідно до характеру співучасті, що підкріплена статистичними даними), котра підкріплена витягами із матеріалів кримінальних проваджень та детальним аналізом їх особистих якостей. Вагомим теоретико-прикладним здобутком дисертанта є визначення та характеристика чисельного складу та структурно-функціональної побудови типових злочинних груп осіб, що займаються незаконною порубкою лісу (с. 69-82).

Досліджуючи проблематику початку досудового розслідування за злочинами цієї категорії, дисертант обґрунтовано приділив увагу теоретико-прикладним проблемам початку досудового розслідування загалом, оскільки це є одним із найбільш дискусійних питань науки сучасного кримінального процесу. Так, здобувач сміливо підіймає досить спірне на сьогодні питання щодо реальної можливості перевірки відомостей про кримінальне правопорушення та встановлення доцільності їх внесення до ЄРДР. До проблемних аспектів прийняття такого процесуального рішення автор слушно відносить: 1) неясність попередньої кваліфікації досліджуваних злочинів у зв'язку з розмежуванням незаконної порубки лісу та суміжних адміністративних правопорушень; 2) встановлення наявної шкоди; 3) встановлення правового режиму місця незаконної порубки лісу – територія лісового фонду, заповідник, іншим особливо охоронюваним лісом. Разом з цим, наводяться характеристики основних джерел інформації про ознаки незаконної порубки лісу (с. 85-95).

Автор цілком слушно зосередив увагу на визначенні орієнтовного

(модельного) переліку обставин, які потрібно з'ясувати та доказувати в ході досудового розслідування незаконної порубки лісу (с. 95-101). Наведений перелік обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування незаконної порубки лісу, на нашу думку, буде мати практичне значення при формуванні методичних рекомендацій для слідчих при розслідуванні вказаних злочинів.

Зважаючи на те, що слідчі ситуації є одним із ключових елементів будь-якої методики розслідування злочинів, дисертант цілком слушно здійснив їх ґрунтовний аналіз на рівні окремого підрозділу, де доволі детально відобразив теорію вказаного питання, опрацювавши усі ключові наукові джерела щодо проблематики слідчих ситуацій у криміналістичній науці. Визнаючи значимість проведеної роботи, необхідно зауважити, що, на нашу думку, особливу практичну цінність становлять виокремлені автором, на підставі аналізу великого масиву кримінальних проваджень, типові слідчі ситуації, які виникають на початковому етапі розслідування таких злочинів (с. 101-107), а також характеристика алгоритмів роботи слідчого у кожній із таких ситуацій у вигляді наступних тактичних операцій: «Затримання злочинця», «Встановлення особи та розшук невідомого злочинця», «Встановлення очевидців злочину», «Відшукання незаконно добутої деревини», «Встановлення шляхів реалізації незаконно добутої деревини», «Визначення виду та обсягу шкоди» (с.110-117). Також, у комплексі із типовими слідчими ситуаціями початкового етапу розслідування, дисертантом ґрунтовно проаналізовані типові слідчі версії, які на нашу думку, є логічними та обґрунтованими (с. 107-110).

Достатньо детальна увага була приділена дисертантом організації і тактиці огляду місця події під час розслідування незаконних порубок лісу, зокрема виокремлено завдання такого огляду, його етапи, особливості прив'язки до постійних орієнтирів та до GPS-координат, типові об'єкти пошуку під час огляду, а також висвітлено специфіку застосування квадрокоптерів. Для якісного вирішення завдань огляду місця події автором зазначається перелік спеціалістів відповідного профілю, залучення яких доцільно до проведення вказаної слідчої (розшукової) дії (с. 120-131).

Значна увага приділена автором і аналізу особливостей проведення такої слідчої (розшукової) дії як допит. Аналізуючи специфіку його проведення автор навів класифікацію осіб, які можуть бути допитані в якості свідків, що, безперечно, має наукову та практичну цінність для виявлення ознак злочину та викриття осіб, які його вчинили. Також дисертант для кожної такої категорії, у залежності від рівня обізнаності, докладно зазначив обставини, про які можуть повідомити свідки, а також склав переліки типових питань для їх допиту (с. 131-139). Особливо цікавими, новими та практично значимими є запропоновані автором типові слідчі ситуації, у яких проводиться допит підозрюваного у незаконній порубці лісу. Відповідно до наведених ситуацій обирається тактика допиту підозрюваного та рекомендована система запитань, що дозволять зібрати максимально повну інформацію про подію незаконної порубки лісу і дадуть можливість уникнути неповноти досудового розслідування (с. 140-145).

Вагомим внеском у розвиток криміналістичної науки та оптимізацію практики розслідування таких злочинів є визначення автором особливостей використання можливостей судових експертиз при розслідуванні незаконної порубки лісу. Більше того, необхідно відзначити, що, зважаючи на специфіку технологічного циклу, розслідування злочинів цієї категорії без використання спеціальних знань є неможливим. Так, дисертантом ґрунтовно проаналізовано використання спеціальних знань особи, яка задіюється як експерт для проведення експертизи, та наведені питання, що вирішуються екологічною, земельно-технічною, ботанічною, біологічною, економічною, ґрунтознавчою, певними видами трасологічної, дактилоскопічної експертиз у кримінальних провадженнях за фактами незаконної порубки лісу (с. 145-155).

З позитивного боку необхідно відзначити рівень узагальнення та логічного мислення при формуванні висновків, що певною мірою свідчить про наукову зрілість дисертанта. А широке наведення різноманітних статистичних даних свідчить про великий обсяг проведеної роботи і вміння їх трактувати і визначати певні тенденції.

Висновки повністю відповідають поставленим у дисертації завданням.

Результати дослідження викладені у десяти наукових публікаціях, сім з яких – наукові статті, опубліковані у юридичних фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України (з них одну статтю опубліковано у зарубіжному виданні), а також у тезах трьох наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Публікації дисертанта повністю відображають хід та результати наукового дослідження.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що сформульовані й викладені в дисертації положення, узагальнення, висновки і пропозиції є внеском у теорію та практику протидії злочинності, а саме незаконної порубки лісу, наприклад, як повноцінні рекомендації щодо організації досудового розслідування незаконної порубки лісу, а також проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Робота сприятиме поглибленню наукових знань, заповненню наявних прогалин у науці та практиці із розслідування злочинів цієї категорії. Матеріали дисертації можуть використовуватися під час підготовки відомчих нормативних актів - наказів та інструкцій з організації роботи слідчих підрозділів щодо розслідування таких злочинів. Результати дослідження можуть використовуватись і під час підготовки відповідних розділів підручників і навчальних посібників з криміналістики, а також для підготовки працівників оперативних та слідчих підрозділів у вищих навчальних закладах України, зокрема, при проведенні занять у системі підвищення кваліфікації працівників слідчих підрозділів Національної поліції України. Також матеріали дисертації можна використовувати у науково-дослідницькій сфері – для подальшого вдосконалення методики розслідування незаконної порубки лісу.

В цілому, зміст і структура дисертації відповідає вимогам, що представляються МОН України, автореферат є ідентичним основним положенням, викладеними здобувачем у науковій праці. Мова і стиль

викладення матеріалів в зазначеній роботі відповідає вимогам державного стандарту і оцінюються як наукові.

Окремо, з позитивного боку хочеться відзначити, що усі наукові положення, викладені дисертантом спираються на узагальнені результати дослідження матеріалів кримінальних проваджень, результати анкетування слідчих та приклади з особистої юридичної практики.

Віддаючи належне позитивним сторонам дисертації О.М. Пилипенко, слід зазначити, що вона, на нашу думку, не позбавлена деяких недоліків, а саме:

1. У висновках до першого, другого та третього розділів дисертації (сторінки 84, 119, 157) здобувач наводить відомості про відображення наукових здобутків у певних наукових публікаціях. Так, для першого розділу: «Криміналістична характеристика незаконної порубки лісу», «Відомості щодо обстановки злочину у структурі криміналістичної характеристики незаконної порубки лісу», «Типові способи та сліди незаконної порубки лісу», «Особа злочинця в структурі криміналістичної характеристики незаконної порубки лісу» (сторінка 84); для другого розділу: «Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування незаконної порубки лісу», «Особливості початку досудового розслідування незаконної порубки лісу», «Типові тактичні операції при розслідуванні незаконної порубки лісу» (сторінка 119); для третього розділу: «Використання сучасних можливостей судовий експертиз при розслідуванні незаконної порубки лісу», «Особливості допиту підозрюваного при розслідуванні незаконної порубки лісу», «Особливості організації й тактики огляду місця події при розслідуванні незаконної порубки лісу» (сторінка 157). На нашу думку, це видається зайвим, бо за текстом присутні усі відповідні посилання, у тому числі і на вказані наукові публікації здобувача. Крім того, у п. 10 наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» указано, що у висновках викладаються найбільш важливі наукові та практичні результати дисертації, вказуються наукові проблеми, для розв'язання яких можуть бути застосовані результати дослідження, а також можливі напрями продовження досліджень за тематикою дисертації.

2. Дисертант за текстом роботи подає статистичні дані лише у відносних показниках (сторінки 33, 35, 39, 44, 46 та інші), що не дозволяє уявити абсолютну кількість опитаних осіб, які підтверджують чи спростовують наукові положення; оцінити кількість матеріалів кримінальних проваджень, де вказуються чи не вказуються певні особливості розслідування незаконної порубки лісу.

3. На нашу думку, розміщення у розділі 3. Особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування незаконної порубки лісу підрозділу 3.3. Особливості використання можливостей судових експертиз не зовсім коректне. По-перше, важко у чистому вигляді говорити про особливості тактики проведення стосовно судових експертиз. По-друге, структура викладення матеріалу в підрозділі 3.3. певною мірою стандартизована і містить назву судової

експертизи, її призначення, можливості та окремі вирішувані питання. Тож, підрозділ 3.3. Особливості використання можливостей судових експертиз як за назвою, так і за змістом важко віднести до особливостей тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування незаконної порубки лісу.

4. При формуванні основ методики розслідування незаконної порубки лісу дисертант зосередив основну увагу лише на двох слідчих (розшукових) діях на початковому етапі розслідування незаконної порубки лісу (слідчому огляді та допиті), що нам здається недостатнім. КПК України містить значний перелік як гласних, так і негласних слідчих (розшукових) дій, які можуть мати певну специфіку (особливості) при розслідуванні незаконної порубки лісу, і, отже, дисертація значно виграла б від їх висвітлення.

Наведені зауваження мають дискусійний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку роботи і не применшують значення дисертації як самостійного творчого дослідження, яке, безперечно, має наукове та практичне значення.

Дисертаційна робота Олени Миколаївни Пилипенко за темою «Основи методики розслідування незаконної порубки лісу» є завершеним дослідженням, яке виконане на належному науковому рівні і повною мірою відповідає п.п. 9, 10, 13 постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів» та наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

**Професор кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії**

Одеського державного університету внутрішніх справ

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник, доцент

підполковник поліції

І.М. Горбаньов

Підпис І.М. Горбаньова засвідчую

Перший проректор

Одеського державного університету внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, доцент

П.В. Берназ

